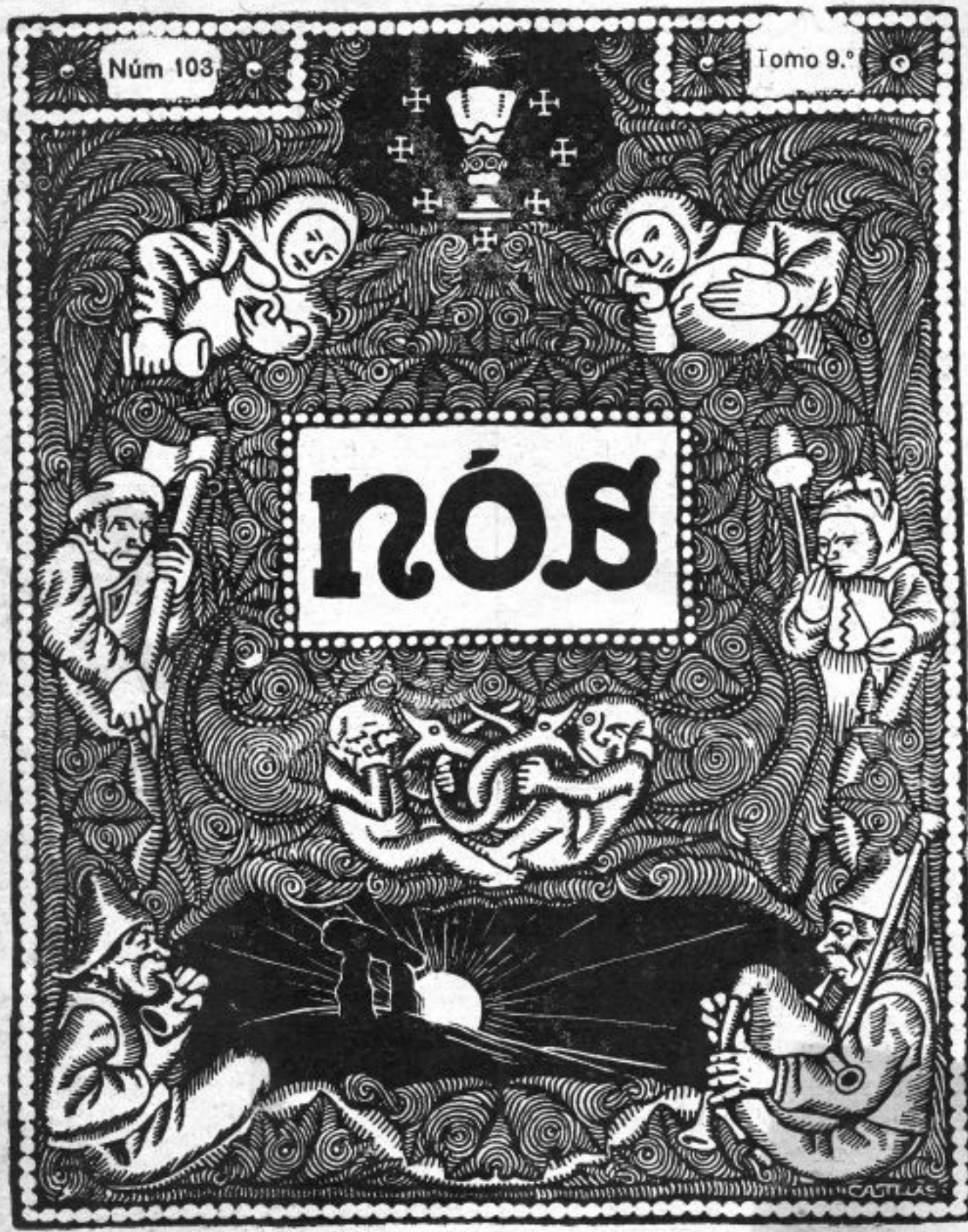
Núm 103
Tomo 9.º
nós
CASTELAO

NÓS

BOLETÍN MENSUAL da CULTURA GALEGA

Direitor Literario
Vicente Risco

Direitor Artístico
Alfonso R. Castelao

Adeministrador
ANXEL CASAL

DIREICIÓN E REDAUCIÓN:
Sto. Domingo, 47—OURENSE

ADEMINISTRACIÓN:
Hortas, 20 — SANTIAGO

ABONAMENTO

Doce númaros, na Peninsua	6'00 *pesetas.*
Fora da Península	8'00 »
Número solto	0'70 »

NOTA

Este boletín non pubricará máis orixinás qu'os que foran direitamente solicitados pol-a Direición. Tampouco se fai solidario das ideas n-eles emitidos, a non ser dos que por non iren rubrados, enténdense que son da Redaución.

Os pagos son adiantados e os gastos de xiro de conta dos suscritores

SUMARIO

CANCIONEIRIÑO DE COMPOSTELA

ESCOLMA E ANOTACIÓN DE

XOSÉ FILGUEIRA VALVERDE. DO SEMINARIO DE ESTUDOS GALEGOS

IMPRENTA "NÓS"
Facturas - Estados - Libros - Revistas
e toda crás de traballos tipográficos

Trasmitanos os seus encárregos

Hortas, 20 SANTIAGO

Vicente Risco

Abogado

Santo Domingo, 47-2.º Ourense

NÓS

BOLETIN MENSUAL DA CULTURA GALEGA

Ano XIV ★ Ourense 25 de Xulio do 1932 ★ Núm. 103

CANCIONEIRIÑO DE COMPOSTELA

Escolma e anotación de
XOSÉ FILGUEIRA VALVERDE, do Seminario de Estudos Galegos

LIMIAR

N'esta diada de galeguidade, en que toda a Terra Galega, ergueita n'un pulo baril de rexurdimento, esalta as lembranzas da sua hestoria e folga no ensoño dos seus degoiros, NÓS quer escolmar unha abada lírica de poemas composteláns, en loubanza da nosa cidade sagra, canle e sorbedoiro dos nosos anceios.

En alaudo de Compostela enchen hoxe as nosas páxinas a ourivesaria dos segreles, os labrados milagreiros das Cántigas, as lucencias da noitada barroca, o raiar de abrente dos precursores, o palor estelar de Rosalía, i-este vizoso frolecer de agora, que orballa de espranzas o esprito de Galicia.

Cada arbre de este noso pomariño lírico ten a sua caste i-a sua hestoria; cada avenza de esta nosa grea de roxelos galegos tivo dono de seu e chouza propia; cada regueiro d'esta fontela compostelán percorreu as cortiñas dos máis lonxanos lugares da nosa Terra. Pero en todo, n'un largo de oito séculos, atopamos a presencia vidal do esprito inmorredoiro da Cidade, «espello de todol-os camiños, camiño de todol-os pensamentos».

Hoxe, esquecido o paso dos homes i-o fuxir das modas, a ensoñar nas antergas roitas da Cidade, detido un intre o percorrer do tempo, debullemos sobre Compostela, berce e sartego, nai e filla, dona e ancela, estas doas arrincadas da rosa de cen follas da nosa lírica: follas cheirentas e follas maceladas, follas murchas e follas roxentes, pingotas do sangue sagro da nosa Galicia inmorredoira.

Ei, Terra.

I

OS CANCIONEIROS

Por un comprexo de causas hestóricas, a Compostela do medievo románico ollóu xurdir no seu seo dous feitos cumes na hestoria das artes: a escola escultórica de Mateo e a escola literaria dos Cancioneiros; feitos compostelán̈s que participan á un tempo do carácter ecuménico da cibdade e da sua posición, verdadeiramentes creadora, na cultura galega.

Compostela coñeceu unha poética galega, enxebre, nos albores do noso espallamento literario. O burgués compostelán *Palla*, representou na corte de Alfonso VII, co seu rol —«Domini Imperatoris Joculator»—, a presencia das nosas tendencias autóctonas, encarnadas máis tarde por Bernal de Bonaval e por cantos xograres e trovadores resistiron os infruxos occitánicos.

Compostela, fito das estradas da Europa n'aquel tempo, foi o punto de contacto entre aquela maneira lírica i-as correntes vindas de fora. O camiño de Sant-Iago trouxo cara nós un regueiro de xograres de todal-as terras, i-entre eles, impúxose ben axiña o infruxo dos xograres da Occitania, peleriños como *Marcabrú*, acompañantes dos grandes señores que facían a romaxe ou cortesáns de D. Ramón de Borgoña, un dos moitos fíos que baixo a providencia cluniacense avencellaron ô noso pobo á cultura provenzal á través do «camiño francés».

Así, a nosa vila non soio foi o cruxol onde se fundiron xeitos e maneiras, onde se compenetraron o noso e o importado, senón que soupo impor, co seu domiño espiritual sobre as terras percorridas pol-as longas estradas da romaxe, a nosa lingua, deica lograr que compartise ca provenzal a hexemonía poética do Occidente románico.

O Cancioneiro da Vaticana é, entre os que escolmaron e gardaron o froito de aquel frorecer lírico, un cancioneiro compostelán. Pois n-él atopamos un gran número de poetas santiagueses, pol-a nacencia, pol-a vecifianza, pol-a romaxe ou pol-o esprito, e unha abada de lembranzas que forman, por sí soias, a mellor antoloxía poética da nosa cibdade. Os dous feitos avalan a tesis de Cotarelo, de que este Cancioneiro debeu ser colexido na mesma Compostela.

Entre os poetas recoñecidamentes compostelán̈s da Vaticana, compre lembrar, na corte de San Fernando, á *Bernal de Bonaval*, o máis vello segrel galego de obra coñecida, que, como dixemos, mantivo as formas inxenuas freute â avanzada provenzal; o burgués troveiro *Abril Perez*, que con él tensoóu; quizáis o torpe e descoñecido *Sueiro Eans*, pito cairo da rolada trovadoresca; *Martín de Cornes*, que sufreu as vaias de *Pero da Ponte;* quizáis tamén á *Alfonso Eans Cotón*, o fidalgo desgarrado, que morreu á mans de un compañeiro de xograría.

E logo, a *Airas Nunes*, autor de deliciosas bailadas sobre temas enxebrementes paralelísticos, que na corte de Alfonso X colaboraría co rei nas Cántigas de Santa María; o *Mestre Lourenzo*, que, anque de orixe portugués, sería músico da nosa catedral; os irmáns *Eans Mariño*, acaroados por tantos tiduos á Compostela; *Xohán Airas*, que soubo, como ningún, revelarnos as preocupacións da sociedade santiaguesa do seu tempo; *Xohán Vasques*, cantor de María Leve, veciña da «moeda vella», cicais identificabre ca Balteira, a más famosa soldadeira que pasou por Sant-Iago; *Pai da Cana*, lembrado aínda na toponimia d'un lugar compostelán; *Ruí Fernández*, capelán do Rei Sabio e autor de curiosas cántigas de amigo; *Don Gomes García*, Prior de Valadolide, que trovou garridos cantares de amor, e *Xohán de Lobeira*, suposto coengo compostelán, que andivo na corte de Don Denis e fixo a cántiga «Leonoreta, fin roseta...» que, incruída no Amadís, dá indicios pra unha atribución da novela cabaleiresca...

Toda a vida da cibdade, todo o esprito santiagués dos séculos XII e XIII exerce a sua presencia, por medio d'estes poetas,

nos nosos vellos Cancioneiros. É pois dificil unha escolma de poemas composteláns d'este cicro. De entre todos estes nomes escolleitamos os dos poetas, circiamente santiagueses, Bernal de Bonaval, Airas Nunes e Xohan Airas, i-engadímoslle o de un poeta alleo, Per Amigo de Sevilla, que sinteu tamén o engado da cibdade e o referíu n'unha delicadísima pastorela.

Pero quedan fora moitas referencias á Compostela nos Cancioneiros, i-algunhas de cita inescusabre, así:

Pai Gomes Chariño puxo en beizos de unha moza namorada unha apelación ó Patrón Sant-Iago (C. V. 429); é unha das máis belidas cantigas paralelísticas da nosa poética:

«Ai, Santiago, padrón sabido,
vos me adugades o meu amigo!
Sobre mar ven quen frores de amor ten,
mirarei, madre, as torres de Xaen!»

Airas Corpancho, amóstranos cómo as doncelas mesturaban a piedade da pelerinaxe cas suas arelas de amor (C. V. 265):

«Por facer romaría puxe eu meu corazón
a Sant-Iago un dia ir facer orazón
e por ver meu amigo logo i.»

Fernando Esquixo, alude á un amor romeiro (C. V. 903):

«O amor que eu levei de Sant-Iago a Lugo,
ese me aduse e ese mi adugo.»

fórmula un tanto semellante á da C. I. 576 do Collocci:

«Ca de Sant-Iago atá San Fagundo...»

e *Pero da Ponte*, (C. V. 1182) recolle a lembranza das adegas composteláns:

«se tivese en Sant-Iago
boa adega de viño»

Estas son os ecos que gardan os cancioneiros «dos concertos multísonos» que espertou á nosa cibdade, cando cara ela viñan todol-os camiños da cristiandade.

BERNAL DE BONAVAL

Bernal de Bonaval nacería en Compostela no lugar do seu alcume, onde se ergue o convento dos frades preegadores que fundou, cicais persoalmente, Santo Domingo, emparentado con xente compostelán e dúas veces peleriño do Apostol.

Da vida do poeta quédannos as lembranzas da sagrazón da eirexa de aquel convento (C. V. 731) e algo dos seus amores. Así sabemos que na mocedade soñou uns namoros imposibres, dirixidos cara unha outa dama, impropia da sua calidade de segrel, pol o que foi deostado por Abril Peres (C. V. 663); na vellez, en troques, Pero da Ponte e Airas Peres (C. V. 1175, 1086) afeánlle pubricamentes uns amores degradantes, c'unha rameira, impropios tamén do seu oficio de poeta.

Bernal de Bonaval exerceu a sua xograría na corte de Fernando III, e pol-os anos de 1245-46 topabase co rei santo, na campaña de Xaén, vestido por certo c'un mal balandrán, do que fai bulra Xohan Baveca n'unha cántiga de escarnio (C. V. 1069).

Dixemos que a arte de Bonaval amostra unha tendencia inxenua, galega, frente á moda provenzal. No Cancioneiro da Vaticana está situado, con parte das suas composicións, ó frente de unha serie de cántigas de amor, e, na indicación que rubra o comenzo d'esta parte do Cancioneiro, chámaselle, hiperbólicamentes, «primeiro trovador». Esta característica, este maxisterio dentro das perduranzas tradicioales, está recoñecido pol-o propio Alfonso X (C. V. 70), cando, rifando con Pero da Ponte, di:

«Vos non trobades come proenzal,
mais come Bernaldo de Bonaval;
por ende non é trobal natural
pois que d'el e do demo aprendestes...»

TRES CÁNTIGAS DE AMIGO

(C. V. 660, 731, 732)

I

A Bonaval quero eu, mha señor, ir
e, dés cuand'eu ora de vos partir,
os meus ollos non dormirán.

Irme hei, pero me é grave de facer,
e, dés cuand'eu ora de vos toller,
os meus ollos non dormirán.

Todavía ben será de probar
de m'ir, mais, des cuand'eu de vos quitar,
os meus ollos non dormirán.

II

Dise á fremosa en Bonaval asi:
Ai, Deus, ú é meu amigo d'aquí,
de Bonaval?

Cuido eu, coitada, en o seu corazón,
porque non foi migo na sagrazón
de Bonaval.

Pois eu migo seu mandado non hei,
xa m'eu leda partir non poderei
de Bonaval.

Pois m'aquí seu mandado non chegou,
muito vin eu mais leda ca me vou
de Bonaval.

III

Rogárvos quero eu, mha madre, mha se-
[ñor,
que mi non digades hoxe mal,
se eu for a Bonaval,
pois meu amigo non ven.

Se vos non pesar, mha madre, rogarvos
[hei
por Deus, que mi non digades mal
e irei a Bonaval,
pois meu amigo non ven.

AIRAS NUNES

Airas Nunes, crego, é cicáis a figura máis sainte entre os troveiros composteláns do medievo.

Da sua vida apenas sabemos outra cousa —i ésto pol-as suas mesmas cántigas— que a sua veciñanza composteláns, i-a sua coñecencia da «política local» do seu tempo.

A data da sua vida ven fixada por tres referencias das suas cántigas: Unha, a 458, alude á romaxe á Santiago de Fernando III (1232) e do pracer que lle causa á unha moza a sua vinda, porque con él ven o seu amigo:

«A Sant-Iago en romaría ven
el rei, madre, e prazme de corazón. .»

Outras, a 1133 e a 468, aluden á dous incidentes do pontificado de Don Xohan Airas, á quen, pese á comunidade de apelido, non debía ter boa lei ô noso troveiro.

Na primeira - deica hoxe non interpretada— alúdese ô período en que o gran Arcebispo Don Bernardo II retirárase á Sar (1237) e o seu sucesor, D. Xohan Airas, «eleito» pol-o cabildo, rexía, ainda sin se consagrar, a eirexa composteláns. Airas Nunes supón un encontro dos dous prelados, e que o vello fai como quen non conoce ó novo:

«Achouse í un bispo que eu sei, un día
co eleito e sol non lle falou...»

A segunda, refírese ô curioso episodio do rapto da sobriña do Arcebispo Airas, Dona Sancha Rodrigues de Segamondi, levado á cabo pol-o seu parente Gonzalo Fernándes Gallinato, tal como o conta o Conde de Barcelos:

«O meu señor obispo na Redondela un día
de noite con gran medo de deshonra foxía...»

Cabe supor, razoabrementes, a presencia de Airas Nunes na corte de Alfonso X, e inda a sua colaboración nas Cántigas de Santa María, como denantes indicábamos, pois no códice príncipe d'elas, entre as duas colunas da Cántiga CCXXIII, leese o seu nome, cicais porque él fose quen comunicase ô rei o asunto da cántiga acotada.

Poeticamentes, Airas Nunes percorre; no pequeno grupo das suas cántigas da Vaticana, todol os xéneros da nosa poesía medieval, dende a pastorela, enfeitada de relembros populares, á versión da bailada, e as razóns de amor en modo de provenzal. E inda é él quen nos conservou un rarísimo anaco de xesta (C. V. 466) e quen fixo unha parodia da épica popular, na citada cántiga 468.

D'él vai n'este Cancioneiriño un «sirventés», peza humorística de enxebre escepticismo, onde o poeta percura no mundo a verdade, sin topala nin na mesma Compostela das pelerinaxes.

Sirventés

(C. V. 455)

Porque no mundo menguou a verdade,
puñei un dia de a ir buscar
e ú por ela fui a preguntar:
diseron todos: «Allur la buscade,
ca de tal guisa se foi a perder
que non podemos en novas haber,
nen xa non anda na irmandade.»

Nos moesteiros dos frades regrados
a demandei, e diseronme asi:
«Non busquedes vos a verdade aquí,
ca muitos anos habemos pasados
que non morou nosco, per boa fe,
(nen sabemos onde agora esté)
e d'al habemos maiores coidados.»

E en Cistel, ú verdade soia
sempre morar, diseronme que non
moraba i, habia gran sazón,
nen frade d'í xa a non coñocía,
nen o abade, outro si, estar
sol non queria que fose í pousar,
e anda xa fora da abadía.

En Santiago seendo albergado
en miña pousada chegaron romeus;
preguntéilos e diseron: «Par Deus,
muito levadel-o camiño errado
ca, se verdade quisérdes achar,
outro camiño convén a buscar
ca non saben aquí d'ela mandado.»

Xohan Airas

Xohán Airas é outro dos troveiros alfonsíes avencellados á Compostela. «Burgués de Santiago» chámalle o Cancioneiro da Vaticana, e López Ferreiro anota o seu entronque c'unha famosa familia santiaguesa.

Como troveiro cortesán debéu residir longamentes na corte de Alfonso X e tamén, cicáis, na portuguesa, nos fins do reiñado de Alfonso III e nos comenzos do tempo de Don Denís.

Da sua obra poética conserva o Cancioneiro, según a crasificación de Nunes, dez cántigas de escarnio e maldicer, vintecinco de amor e cincuenta de amigo.

Tensoóu con Fruitoso, cantor, que se puxera o nome de Rui Marqués, (C. V. 642); e Pero Anes Mariño fixo unha cántiga por salvar outra d'él (C. V. 523). Pero o máis interesante da sua obra, dende o punto de vista compostelán, é o nücreo das cántigas d'escarnio, que nos dá o coñecimento da intimidade da sociedade de Sant-Iago no seu tempo. Por elas sabemos de Pero García, de Dona María, a amada temibre, da fama de bebedor do propio troveiro, de Don Bieito, «cas sas marchandías de Monpiler», de Mór da Cava, e de aquel Don Pero Nunes, (C. V. 1078), temeroso dos agoiros:

«Don Pero Nunes era en tornado
e lase á Sant-Iago albergar
. . . . . .
e indo da casa ô celeiro
ouve un corvo voraz e faceiro.....»

Recollemos eiquí unha belidísima pastorela, localizada no souto de Crecente, perto de Sant-Iago e que alude ô raiar da ialba «nas ribas do Sar». É unha das composicións máis coñecidas da nosa lírica medieval, pero non por eso pode deixar de enriquentar o noso Cancioneiriño.

Pastorela

(C. V. 564)

Pol-o souto de Crecente
unha pastor ví andar,
muit'alongada da xente,
alzando voz, a cantar,
apertándose na saia,
cuando saia la raia
do sol, nas ribas do Sar.

E as aves que voaban
cuando saía l'alvor
todas d'amores cantaban
pel-os ramos d'arredor;
mais non sei tal que estevese
que en ál cuidar podese
senón todo en amor.

Alí estive eu mui quedo,
quis falar e non ousei,
empero dix'a gran medo:
«Mha señor, falárvos hei
un pouco, se m'ascoitardes,
e irme hei cuando mandárdes,
mais aquí non estarei».

«Señor, por sancta María,
non estedes máis aquí,
mais idevos vosa vía,
faredes mesura í,
ca os que aquí chegaren
pois que vos acharen
ben dirán que mais ouví».

PER AMIGO DE SEVILLA

Pra incruir n'esta serie á un poeta que, sin se considerar compostelán, tivese sentido o engado da nosa cidade, escollemos á Per Amigo de Sevilla, de probabre alcuña mariñán, pero que cara ô 1285 residiría na cidade que o Cancioneiro avencella ô seu nome.

Per Amigo figura na corte de Alfonso X, entre o coro de segreres apicarados, que maldizen da Balteira. As tensóns de Per Amigo con Vasco Péres, Lourenzo e Xohán Baveca, as cántigas de escarnio que fixo contra os derradeiros e Pero de Ambroa, Pero Bodiño e Pedro Ordóñez, e, máis que nada, as alusións á soldadeiras e coteifas —á propia Balteira, unha Elvira, Mariña Mejouchi, Mayor García, Sancha Díaz— móstrannos o ambente en que desenrolou a sua actividade poética Per Amigo. Por certo que a alusión reiterada, de Ambroa (C. V. 1128), á entrada do segrer n'unha ermida vella:

«unha ermida vella que achou
e entrou dentro, e pois que í entrou
de saír d'ela sol non é presado»

non solo non debe suporse referencia á unha conversión de Per Amigo, como quixo C. Michaelis, senón que, dentro da tesis de Menéndez Pidal de que se trate d'uns amores serodios, pode conxeturarse, relacioando o testo das cántigas 1128, 1129 e 1130, como o escarnio de un entendemento de Per Amigo cicáis ca propia Balteira, xa en retorno de Ultramar.

Rexo contraste ca vida e co resto da obra de Per Amigo, as suas cántigas amorosas, i especialmente unhas que poideramos chamar verdadeiras «cancións de amiga», dannos unha idea das suas esgrevias calidades de poeta.

A pastorela que incruimos n'este Cancioneiriño, ten ca de Xohán Airas unha rara semellanza, que, escedendo da comunidade xenérica, chega deica un detalle tan miudo como a localización, non xa en Compostela, senón nas mesmas beiras do Sar. As duas cántigas sirven pra revelarnos que as pastoras d'esta terra gozaron, na poética do noso medievo, de unha sona de «ben razoadas», de ensinadas e de discretas, comparabre, salvada a diferencia dos xéneros, ca das serranas de Avila e Toledo pr'os líricos casteláns. A romaxe á Santiago dá, nas duas composicións, o motivo pra o encontro do viaxeiro e da pastora, e fai xurdir un diálogo onde trunfan, ô par, as razóns da moza i-o amor do entendedor. Pódese ben coidar en que estas duas pastorelas i algunha outra, como a de Joan de Abin, que alude ó «camiño francés», nos resten como exempros de unha longa literatura hoxe perdida, que tivera motivos semellantes, sobre a mesma localización.

PASTORELA

(C. V. 689)

Cuando eu un día fui en Compostela
en romaría, ví unha pastor
que, pois fui nado, nunca ví tan bela
nen ví a outra que falase millor,
e demandeille logo seu amor
e fiz por ela esta pastorela:

Dix'eu logo: «Fremosa doncela:
queredes vos mín por entendedor?
que vos darei boas toucas d'Estela,
e boas cintas de Rocamador,
e d'outras doas, a voso sabor,
e fremoso pano per a gonela».

E ela dise: «Eu non vos quería
por entendedor, ca nunca vos ví
se non agora, nen vos fillaría
doas que sei que non son per a mí;
pero cuido eu se as fillase así
que tál ha no mundo á que pesaría.

E se veese outra, que lli diría
se me disese: «Ca per vos perdí
meu amigu'e doas que me traxía?»
Eu non sei rem que lli disese alí;
se non fose esto de que me temí,
non vos digo hora que o non faría».

Dix'eu: «Pastor, sodes ben razoada,
e pero creede, se vos non pesar,
que non esto oí outra no mundo náda,
se vos non sedes, que eu sabía amar,
e por aquesto vos veño rogar
que eu sexa voso home esta vegada».

E dis ela, como ben ensinada:
«Por entendedor vos quero fillar,
e pois, for a romaría acabada,
aquí, dú son natural, do Sar,
cuido, se me queredes levar,
irme hei vosco, e fico vosa pagada».

II

AS CÁNTIGAS DE SANTA MARÍA DE ALFONSO X

O papel que xogou Compostela no acarreo dos temas narrativos dos marioloxios, as relacións de Alfonso X con Galicia, a mesma lingua das cántigas i-o núcreo de xograres e troveiros galegos da corte, farían supor que as Cántigas conterían d'abondo referencias â nosa cidade.

Pol-a contra, topamos unha soia cántiga localizada eiquí, e non na mesma cidade, senón «en terra de Santiago» e c'un asunto vulgar; namentras que en algúns milagres, como o da Virxe-torneira, que o folklore localiza en Compostela se non topa tal indicación.

Máis ainda estrana a ausencia, casi total, de cántigas onde interveña incidentalmente o Apóstol. Pra o caso somentes a XXVI acusa a sua procedencia dos «milagres de Sant-Iago», namentras que outra tan santiaguesa, como a CLXXV, furta por compreto a intervención apostólica.

Pero o que acusa unha enemiga de Alfonso X, senón contra o santuario xacobeo, contra a cidade compostelán, como foco das romaxes, son as catro cántigas que fan referencia directa às peregrinacións, cántigas localizadas en Vila-Sirga, un dos santuarios compostelláns que xurdiron como froitos do mesmo camiño, e que Alfonso X mostra particular empeño en opoñer. pese â sua nimia importancia, â mesma Compostela.

Compre percurar as orixens d'este anticompostelanismo do rei sabio na posición política que mantivo contra a Eirexa de Sant-Iago.

A sua táctica foi sempre a de anexionar Compostela ô seu señorío, entrometéndose pra elo nas loitas entre o Concello i-a Eirexa, entre os burgueses i-os arcebispos. De aquí a sua sentencia de proposta de xueces (1261), o nomeamento de Alcaldes Reales (1261-1263), as peticións de homeaxe ôs Arcebispos e Cabildo, e finalmente a incorporación de Sant-Iago ô señorío real «por saña que hovo del arcibispo Don Gonzalo Gomez», a quen chegou á perseguir i-a espulsar violentamente, diante do asombro da mesma Roma.

Deciamos que esta enemiga nótase máis nas catro cántigas localizadas en Vila-Sirga:

Na CCLXXVIII, unha dona francesa, cega, fai a romaxe á Sant-Iago. Regresa sin lograr a sua curación, mais, facendo o camiño de volta, a chuvia faina entrar na eirexa de Vila-Sirga, onde Santa Maria lle devolta a vista. Cando sigue o seu viaxe, topa á un cego que vai tamén á Sant-Iago e lle aconsella que vaia á Vila-Sirga, onde efectivamente topa tamén a sua curación.

A CCXVIII é ainda máis forte, pois a romaxe á Sant-Iago non somentes semella nula senón contraproducente. Un mercader alemán, arruiñado e tolleito, pide á uns romeiros de Compostela que o leven alá. Así o fai pero non cura; sigue á Vila-Sirga, queda cego no camiño, i-é abandoado pol-os compañeiros de viaxe. Pero prega â Nosa Señora d'aquel santuario, e recobra de súpeto a saude.

Na CCLIII amóstrase o inútil que era facer o viaxe deica Sant-Iago, topándose como se topaba no camiño, Vila-Sirga. Un tolosán fai pelerinaxe de penitencia c'un bordón de 24 libras. En Vila Sirga pide perdón á Nosa Señora, o bordón québrase en anacos e nin

tan siquera os pode erguer do chan: está xa perdoado por Santa María, sin ter que chegar á Sant-Iago.

E na CCLXVIII, os romeiros en tornado de Compostela, aconsellan á unha fidalga francesa, tolleita, que ten xa feitas romaxes á moitos santos sen lograr cura, que vaia á Vila-Sirga. O consello é asisado, pois a dona logra a saude.

Restan duas cántigas ainda, referentes á romaxe de Sant-Iago. Unha nada amostra de desafección cara a nosa cibdade, e a XXVI que recolle o asunto, pintoresco e difundidísimo, do romeiro que se «orixenizou» por mandado do demo, en figura de Sant-Iago; e onde o Apóstol polemiza cos demos que queren levar a i-alma do peleriño e logra arrancarlla perante a intervención de Santa María, que é árbitro final da disputa. Tema eminentemente medieval, que enriquentóu «fabliaux» e mariales de Vicente de Beauvais á Gil de Zamora. A outra, CLXXV, que denantes citábamos, ten inda máis longa bibriografía; recollida por Vorágine na «Legenda Aurea» e nos «Milagres» do Calixtino, goza ámprias derivacións folklóricas e artísticas en todo o occidente románico. Narra o suceso «d'un home bó que ía con seu fillo en romaría a Sant-Iago, et enforcáronllo a torto o fillo en Tolosa, et sancta María déullo vivo».

Derradeiramentes, a cántiga que nós recollemos pra este Cancioneiriño é a localizada na comarca de Sant-Iago, peza inxenuamentes popular, que nos fai evocar un intre da vida familar na bisbarra compostelán, no século XIII.

Cántiga XLXXXIII

Esta é como Santa María librou de morte un meniño que xacía no ventre da madre á que deran unha cuitelada pel-o costado.

A Madre de Deus
tant'ha en sí gran virtude
per que a os seus
acorre e da saúde.

E de tal razón como esta
un miragre mui fremoso
vos direi, que fez a Virxen
Madre do Rei poderoso,
en terra de Sant-Iago,
en un logar montañoso,
ú unha moller moraba
que era preña ameúde...

A Madre de Deus...

...de seu marido, mais ela,
pol-as suas pecadillas,
cuantos lles nunca nacían,
así fillos como fillas,
todos lles morrían logo;
maiś das suas maravillas
mostrou i Santa María
que sobre los seus recude.

A Madre de Deus...

Ela, con pavor d'aquesto
et de que era preñada,
encomendou á Virxen,
a Madre de Deus honrada,
que ela que a guardase,
que non fose acaxonada,
dicendo: —«Dame meu fillo
que ben a viver m'axude.

A Madre de Deus...

Ela aquesto facendo,
o demo, cheo de envexa,
aguisou que seu marido
hoube con outros pelexa
e déronlle unha ferida
pel-os peitos, tan sobexa
que morreu; ca así face
quen non ha quen o axude.

A Madre de Deus...

Ela que viu o marido
que o chagaban de morte
fóiselle deitar de suso
e déronlle entón tan forte
frida, pel-o costado,
que morreu, tal foi sa sorte;
mail-o fillo pel-a chaga
saiu, que mester engrude...

A Madre de Deus...

...n'habia, per a sa chaga,
que na face lle ficara
que llo cuitelo fecera
que á sa madre matara.
Mais quiso Santa María
â que o encomendara
sa madre, que non morrese
nen fose en ataúde...

A Madre de Deus...

...antes quiso que vivese,
e crecese, e se criase,
e sempre recoñocese
á Virxen, e a loase,
e o sinal parecese
da chaga, perque probase
este feito; que sempre
home en sa loor estude.

A Madre de Deus
tant'ha en sí gran virtude
per que aos seus
acorre et da saúde.

III

A DECADENCIA

Nos séculos de decadencia das nosas letras galegas, —dende as postrimerías da época trovadoresca, cando Rodriguez de la Cámara, pechando o cicro que pra nós abre Bernal de Bonaval, garda o relembro da «ciudad venera», deica ô abrente do romantismo, reivindicador da nosa língua, á raiar no pulo infantil dos escolares liberales,— Compostela non perde o seu senso maternal pras artes de Galicia.

Así, namentras nas letras casteláns recibe a loubanza dos sonetos de Tirso, ou os escarnios do P. Calatayud, e se multiprican os cantos heróicos en honra do «outro Marte», defensor de Hespaña, Compostela recobra, paseniñamentes, diante dos nosos escritores, o seu fito representativo da unidade galega.

D'este xeito, dende Alvaro de Cadaval ô coengo Sánchez, pode anotarse todo un desenrolo do «tema» compostelán, nos escritores de Galicia. Pois namentras a hestoria barroca dos apoloxistas da Catedral e da nobreza, eruditos dos mosteiros e «Cronistas del Reino» —Oxea, Gándara, Pacheco, Huerta, Bermùdez Mandiáa, Castellá Ferrer, Bugarín, Seguín, Riobóo— tecían unha nova mítica xacóbea de «palmas y triunfos», medraba nos nosos grandes inxenios do XVIII —Feixóo, Sarmento, Cornide— o interés compostelán, que tiña de se desatar en furia localista na mesta literatura de Don Diego Zernadas de Castro, Cura de Fruime, «natural de Santiago de Compostela».

Soio dous exempros d'este tempo pra o noso «Cancioneiriño». I escolmados, non nos «precursores» do setecentos, senón na literatura ocasional do XVII. Décimas de preito e romance de certame; catedral e colexio, litixio e festa: a Galicia barroca.

N. Torrado. Abade de Urdilde

(Hacia 1630).

As décimas de Torrado que eiquí se recollen aluden ô chamado preito do «compadroazgo», que apaixoou vivamentes á Compostela, no primeiro tercio do XVII. De xeito que, anque non sexan unha loubanza da cidade, son unha viva defensa dos seus intereses e da sua tradición.

A ideia de decrarar á Santa Tereixa padroeira de Hespaña á carón de Santiago, xurdira xa no 1617, denantes da sua canonización. Houbo fortes protestas, e o Cabildo e a Cidade de Compostela, feridos nos seus privilexios, preitearon longamentes na defensa do «único patronato de Santiago». O preito trascendéu ô literario. Quevedo tivo un-

ha singular intervención na defensa xacobea —«Su Espada por Santiago»— e na mesma cidade compostelán, á carón dos longos alegatos xurídicos, xurdéu a arenga, a folla manuscrita, e inda o mesmo poema.

De entre esta literatura, fortementes compostelán, recollemos as décimas galegas de Torrado, pubricadas por nós por ves primeira en 1924. O autor é un crego rural, sin renome nas nosas letras, i-a composición ven á iste Cancioneiriño somentes porque recolle o estado de esprito de Compostela no famoso preito.

Décimas

Santo da barba dourada,
vello honrado, meu patrón,
rayo, fillo do trebón,
capitán da roxa espada,
señor da cruz colorada:
datente, forte guerreiro,
a quen todo o mundo enteiro,
pol-o mar e pol-a terra,
chama, na paz e na guerra,
Sant-Iago o cabaleiro.

Eu, meu santo, oín agora
ô crego, d'esta maneira:
que vos dan por compañeira
unha santa, gran doutora.
Válame Nosa Señora,
ende vós non bastás soo
para desfacer en poo
cantos mouros e xudeus
houber contra a fé de Deus;
deciao el meu aboo.

El ouve que non podés;
eu non sei como esto sexa,
ou debe de ser envexa
do ben que a España facés.
Eu non vin tal entremés
que a un crego lle fagan ter
unha frade por muller?
Arreda vai, Satanás.
Santo, vos, se vos casás,
das ô mundo en que entender!

Ora pesa tal conmigo
non vos deran por compaña
algúns dos santos de España,
San Lourenzo ou San Domingo.
En tal preito non delingo;
a santa Santa Tereixa
no ha de ter a mesma queixa,
pois vol-a dan por muller
sen preguntar s'ela quer,
s'ela toma, ou s'ela deixa.

Pois agora digo eu,
con perdón, si a min m'o dan,
a xente da miña lan,
donde ha de ir o Xubileu?
No ha de faltar un xudeu
que nos diga que ninguén
sen ir a Xerusalen
n'estas vosas estazós
non pode ganar perdós
por Xesus de Nazarén.

En fin, eu xa teño dito,
que haxo de vender os bois
e ir a Roma despois
ô Padre Santo Bendito,
e o noso señor o rey,
que manden, por unha ley,
que sexa, pois é justicia,
Patrón soo da milicia
de España, contra Mafoma,
mentras for San Pedro en Roma
Sant-Iago de Galicia.

Xosé Xil Taboada

1697

No ano 1697 celebráronse en Compostela unhas famosas «Fiestas Minervales» en loubanza do grande Don Alonso de Fonseca. Organizóunas a Universidade e recolleron o esforzo literario dos escolares mozos e as producciöns de moitos inxenios composteláns do tempo.

O «asumpto segundo» d'estas festas era o seguinte: «Si Santiago vive mas obligado al Señor Don Alonso de Fonseca que el Señor Don Alonso vivió obligado a su Patria» e tiña de ser desenrolado en romance galego. O tomo que recolleu os traballos de este certame garda nove composiciöns galegas sobre este tema. Unha é anónima e as outras están firmadas por Xohan del Río Otero, Francisco Antonio del Va-

lle, Juan Correa Mendoza e Sotomayor, José Xil Taboada, Bernardo Vallo de Porras, José Guerrero Lasso de la Vega, Juan Antonio Torrado e Ignacio Rodríguez.

De este conxunto, —que amostra a meirande aportación de todo o século XVII ó cultivo da lingua galega e que ofrece un interés insospeitado pra os estudos lingüísticos—, escollemos o romance presentado, fora do termo do certame, por Xil Taboada que de aquela era lector de Artes no Convento de San Francisco de Salamanca. O seu romance merez ser ben coñecido pol o seu compostelanismo e porque, sendo menos popularista que os demáis das «Festas», ofrece unha curiosa versión galega da moda castelán da época.

Romance gallego

Grande loita de luceiros
hai na terra do Patrón
santo, que, fillo do Trono
nas guerras sempre atronou.

Cinco luceiros, non menos
se opón a un luceiro só:
cinco a un, e ser galegos?
Non m'o da o corazón.

E que loitan sobre quen
a quen mais alomou.
Un contra cinco? Este si
que é galego de nazón.

O luceiro só nas armas
ven da ciudá dos Perdós;
ven feito un perdoa vidas,
mais perdoa luces, non.

Os outros nas armas vén
do grand home que mitrou
fonte que deu mais rigueiros
que gotas ten un torbón.

—Ou, luceiros, —diz a estrela
facendo das luces voz—
miráime, miráime ben,
verés quen vos arrolou.

Eu vos faixei coma nenos,
querés que eu non sexa mor?
Reparái que o voso lume
ós meus peitos se criou.

Vos por Fonseca loitades;
home grandísimo foi,
mais se eu non lle dera estrela,
que fora d'ise Señor?

. . . . . .

Señora mai, —os luceiros
din— vostede s'afrontou
sen causa, porque esta loita
lle ha de dar mais relumbrós.

Dou a Fonseca Sant-Iago
vida, Fonseca a honrou:
que é mais a honra que a vida
o dixo hasta Cicerón.

Arrolouno esa ciudá,
mais Fonseca a libertou.
Pudo outra arrolalo? Si.
Outra libertala? Non.

Fillo e Nai se dan o ser:
cal é mais dar antr'os dous?
Nai á fillo é natural.
Fillo á Nai, admirazón.

Nacendo o Sol da Mañán
a mañán mais debe ao Sol
que apartándolle as tinebras
mais lle volve que lle dou.

Doulle a ciudá ser de Fillo.
Fonseca ser con aciós:
un natural, outro é libre:
Pois que? Ten comparazón?

Ela o sustenta no berzo
il escola lle fundou,
que é o sustento da alma:
pois que sustento é mellor?

A honra toda dos fillos
nos pais sempre resultou:
que mór honra da mañá
que escedéla o fillo Sol?

—Ou, luceiros, —diz a estrela—
eu vos boto mil beizós,
confeso que mais lle debo.
Adeus, que a loita finou!

IV

OS PRECURSORES

No estraordinario proceso que veu reintegrar â nosa fala ô seu cultivo literario e que trocou o probe «patois» do XVIII n'un lenguaxe poético, levou Compostela o posto de honor. No movimento que se forxaba, tiña Compostela —ruíñas, hestoria, tristura, chuvia, mocedade—, todol-os elementos d'un anovamento romántico.

Xa nos fins do XVIII e nos comenzos do XIX, cando o espertar das enerxías galegas que tivo cume na loita da Independencia, os cultivadores do galego amóstransenos sempre avencellados, por algunha causa, á Compostela —Pardo de Andrade, Fernández de Neira, Boado, Freire e Castrillón— e nos mesmos xornaes composteláns, dende a «Gaceta Marcial» (1812) que xa pubricaba cousas galegas, deica a «Tertulia de Picaños» (1836), primeiro xornal, enteiramente feito na nosa fala, hai sempre un senso galego da vida compostelán.

O verdadeiro descubridor do valor romántico da lingua galega foi Pastor Díaz, de circia formación compostelán. Dende a data da sua «Alborada» ô banquete de Conxo (1856) —en que outros dous poetas mozos, Aurelio Aguirre i-Eduardo Pondal, criados como él â soma de Compostela erguen seu berro de revolta—, corre o que forma verdadeiramente «a época dos precursores».

D'aquela a nosa hestoria i-as nosas letras están encheitas de nomes composteláns. Faraldo, no 46, atopa o senso estratéxico da cidade na simbólica revolución galega; Neira de Mosquera, acha nas suas Monografías a emoción literaria da hestoria compostelán; La Iglesia, adeprende axiña as roitas de unha actuación galega, dirixida dende Compostela, pra o recobramento da propia persoalidade. E así Camino, Moreno Astray, Rúa... tantos nomes composteláns que ofrendaron á Galicia os millores valores da cidade, e que concentraron n'ela todo galego esforzo.

Recollemos catro mostras da atención que mereceu Sant-Iago ôs escritores galegos d'este tempo. Catro nomes de gramáticos, de humanistas, de homes que adicaron todo o seu vivir â nosa fala. Pouco importa que estes poemas non sexan sempre obra de poetas. O mellor poema de un romántico é a sua vida. I-eles viviron pra a nosa terra.

Xosé García Mosquera

(1810-1868)

García Mosquera non é un escritor compostelán. Naceu en terras de Maceda, e profesou Humanidades no Instituto de Ourense. Coñeceu como ninguén as calidades do noso idioma. Traductor do «Beatus ille», e autor da «Cantinela Gallega» que insertamos, é un poeta «antolóxico», pois se non difundiu ningunha outra obra sua, e son sinxelamente estes dous poemas os que mantéñen a sua sona na primeira ringleira dos cultivadores da fala galega.

A «Cantinela» é unha poesía de circunstancias que mantén ainda no romantismo os prestixios de un xénero que tanto se traballara na Compostela do XVIII. Escribéuse no 1851, cando viñeran á Sant-Iago Isabel II e o seu fillo. D'aquela outros poetas composteláns exerceran o seu mester en loubanza dos visitantes, Vicente de Turnes, por exempro, pero ningún como Mosquera soupo soerguer con sonoras toponimias e con verbas escolleitas a febleza do tema.

Pubricamos somentes uns anacos da «Cantinela», onde se fai máis viva a inspiración compostelán i é menos patente a ocasión do poema.

Cantinela Gallega

O rumor dos rigueiros e das fontes,
o manso norte que na touza xira,
as aves das ribeiras e dos montes,
son hoxe a miña lira,
a lira que na orela
resonará do Sar e do Sarela.

Xa da veira do Támega e da Antela,
Arnoya, e Avia, e fachendoso Miño,

xuntos voando van á Compostela
en aas do seu cariño,
veciños e veciñas
cal van á outra banda as andariñas.

Tempo era, miñas xoias, si, tempo era,
que n'unha esquiña do verxel frondente
pudese vervos unha ves siquera
a melosiña xente
que fai d'amarvos gala,
que ten o curazón cal ten a fala,

bota o redobre a Galicia
para que te veña ouir.

. . . . . .

Vinde hermosas santiaguesas
que os agros ís pasear
por onde ía tantas veces
a Cornes me refolgar.

D'esa armada e branca Diosa
que está na Universidá
me lembro todal-as noites
e mais non sei que me dá.

D'ese volume de cousas
non me podo esquecer, non,
nin da Catedral grandiosa
nin de tantísma función.

Nin dos meus millores anos
que entre vós alá pasei;
nin de tantas foliadas
como á vos todos vos dei.

Adios, campana da Prima,
que unha hora fal-o son
avisando ós estudiantes
que repasen a leución.

Adios, Santiño dos Croques,
que alá estás na Catedral
Adios Adan e mais Eva
que encoiro estás no Hospital.

Adios, tí, santiño alegre,
que te quedaches a rir
cando chegache as cousiñas
de aquel'outra a descubrir.

Aparta, río dos Sapos,
que és de recordo infernal
onde vin meus condiscípulos
fusilar, cun Cardeal.

Tí tamén, da Rua Nova
Casa do grande balcón
onde o General-Eguía
foi ferido de traición.

Adios monxas da Enseñanza
que por Velez rezarés
toda a vida, que arcebispo
como él non sei se o verés.

Xohán Manuel Pintos Villar

(1811-1876)

Don Xohán Manuel Pintos, anque pontevedrés de alcuña e de nacencia, foi un dos primeiros escritores galegos do XIX que sentíu o valor representativo de Compostela no rexurdimento literario que se iniciaba.

Pintos non debe considerarse como un «poeta»; foi sinxelamentes un humanista, un gramático, que se impuxo a tarefa de escribir en verso galego pra chamar a atención das xentes cara as posibilidades literarias da fala anterga. Pra esto pubricóu «A Gaita Gallega» (1835) i-unha chea de composicións soltas e de pequenos folletos casi descoñecidos.

Entre estes derradeiros, está o «Rechamo» que escollemos pra insertar n'este Cancioneiriño. Trátase de un folleto cativo, sin portada nin pé de imprenta, e siñado cas iniciaes do autor. Podemos supor que se imprentase en Vigo, cara un 1850; pois por aquel tempo, os impresores d'un xornal en que colaboraba regalábanlle á Don Xohán Manuel, pol-as suas festas, pequenas edicións dos poemiñas que máis estimaba.

O «Rechamo» é unha apelación ós galegos pra que cultiven a sua propia fala. Está escrito en cuadras populares, prosaicas e infantiles, pero aparece todo él cheo de máis fondo patriotismo galego. Das longas tiradas que adica á Compostela e nas que Pintos fai o seu adeus de escolar, escollemos uns anacos, os máis curiosos, pol as suas alusións e pol-o seu linguaxe.

Rechamo

Bule axiña, Pedro Luces,
tempera o teu tamboril,

Pontífice cristiano,
estrela da Relixión,
pide a Dios alá no ceo
pol-a galega Nación.

Adios monxas de San Paio
que ô Pai pedís celestial
que recolla aquela pomba
que fuxiu de ese pombal.

Adios convento das Orfas,
medio monxas, medio non,
onde botei parrafiños
das bonitas acarón.

Adios, pan tan sustancioso,
adios, greliños, adios,
adios, medidas de leite,
adios tenriños cimós.

Adios San Martín inmenso
onde se poden meter
catro vilas como Caldas
sin que te poidan encher.

Adios tí, Crus dos Farrapos
que despida agora estás
dos que os pelengriños puñan
devotos cas suas mans.

Adios Minerva, outra volta,
filla escollida de Dios,
parto da mente diviña
non impura como nós.

Tan esbelta e tan prantada
cos genios ô derredor
sé da juventú gallega
prestantísimo mentor.

Adios craustro de Doutores,
ornamento da ciudá,
nobles fillos de Galicia
que de vos gozosa está.

Adios tantísma grandeza
e comerzo principal
adios, pobo relixioso
e torres da Catedral.

Francisco María de la Iglesia González
(1827-1897)

Poeta compostelán pol-a nacencia e pol-a inspiración. Figura central entre as dos precursores, poeta «enteiro», como o calificou Placer, pol-o seu afincamento na i-alma do seu tempo; galego «enteiro» pol-a sua vida e pol-a sua obra: erudito, naturalista, literato, folklorista, mesmo político... Activísimo guieiro do noso renascer, foi co seu irmán Antonio, o propulsor da famosa «Galicia, Revista Universal de este Reino» e da celebración do certame do que saiu o «Album de la Caridad» (1861), antoloxía da renacencia romántica de Galicia.

Hai moito de Compostela na sua obra. Máis que nada, coñécense d'el n'este aspecto, «O Paso da Porta Santa», inxenuo romance «a usanza antiga», i-o rexo «Himno do Apóstol», premiado n-un certame santiagués no 1885.

Pero nós quixemos traer aquí unha páxina menos lida, e cicais menos reveladora do esprito do poeta, pero chea de valores pintorescos. É un romance romántico de asunto pantástico, e leva por tiduo «A armadura do Cid na Catedral de Santiago». Coidamos que pode servir pra ilustrar o caráiter da poesía «hestórica» dos precursores e pra revelar o seu concepto das glorias compostelán.

A armadura do Cid na Catedral de Santiago

Mozos de Vite e do Gozo,
Humilladoiro e do Sar,
vinde á ver o cabaleiro
Rui Díaz de Vivar.
Alí se está de xionllos,
a carón do sagro altar
do noso Señor Sant-Iago,
onde as armas vai velar.

Pardez! que ten longa espada,
ferrudo peto espaldar,
malludas calzas que afonden
ô que nas saiba levar,
e manoplas cal n'hai puños
que as poideran domear;
sobre todo un morrión
de tan vivo tintinar
que o demo a de fer o alfanxe
para podelo mellar.
Garde Deos ô moi valente
que á Lain Calvo ha de herdar,
e pille a forza do rayo
contra a ralea de Agar.

Boanergas, Boanergas,
que dormís baixo ese altar,
torná invencibel-as armas
de Rui Díaz de Vivar,
para que alarbio non deixe,
dende León á Gibraltar
e dende o Algarbe hastras Creus,
con folgo para loitar.

MARCIAL VALLADARES NÚÑEZ

(1821-1903)

Derradeiramentes, incruimos tamén entre os precursores á Valladares, pol-o semellanza do seu esprito cos dos poetas denantes citados. Valladares naceu e viviu, casi de cote, n'un pazo ullán. Alí adicóuse de cheo ô coñecimento da nosa terra: colaborou, competentísimamentes, na laboura xeográfica de Madoz e pubricou un famoso Diccionario Gallego-Castellano (1884), inda non mellorado.

Pol-o tanto a actividade poética é tamén accidental n'él. Pode decirse que escribe somentes pra dar uso literario ás máis garridas verbas que recolle pr'os seus estudos. D'este xeito, o mesmo a sua novela «Majina», a primeira obra d'este xénero escrita na nosa língua, que os seus mellores versos son cousa probe de recursos, i esta mesma friaxe, poden hoxe interesarnos. Así na páxina costumbrista que recollemos —«A castañeira en Santiago» — os tonos esvaídos, de estampa romántica, prestan un sinxelo engado ó linguaxen escorreito, cheo dos máis enxebres matices do falar compostelán.

A CASTAÑEIRA EN SANT-IAGO

Mosiñas madrugadeiras
que todas cheas de frío,
a sidá vindes lixeiras
á fasel-o voso avío
e volvés ás vosas leiras
á traballar de cotío:
Castañas cosidas vendo.
Ay, que ricas, fervendo!

Rapasas quentade as mans;
un carto d'elas siquera,
que non aturan os cáns,
un carto dáo calquera,
e n-estas cruas mañáns
forralo mal parecera;
Sabrosas aquí as tendo.
Ay que ricas, fervendo!

Traguen loito; non fan caso
Usté, señor estudiante,
do pelo roxiño e laso,
bóteme tres cartos diante
e dusia e media lle paso.
Quietiño, non sea tunante.
que atendo, agora o atendo,
Ay, que ricas, fervendo!

. . . . . .

Señores, que se m'acaban
e son rosendas da Ulla.
Onte o ferrado pagaban
á seis reás, non é pulla,
e aindá así non as soltaban.
Almibre sin carambulla
vanse na boca fasendo.
Ay que ricas, fervendo!

Degaros son escollidos
castañiñas da restela,
xurarei qué entre os nascidos
non hai quen lles poña aquela.
A probar, pois, sin cumpridos;
a proba non se resela
e á anís irá resendendo.
Ay, que ricas, fervendo!

V

ROSALÍA DE CASTRO (1837-1885)

POL-A sua nacencia, pol-a sua obra e pol-o seu esprito, Rosalía de Castro é a gran cantora de Compostela.

Foi nada en Sant Iago, anque se criou na Amahía, que é como a horta da cidade, e se educou en Padrón, gardador de todal-as antergas lembranzas xacobeas. Logo en Compostela fixo os seus estudos de arte i-as suas

primeiras leituras poéticas; aquí debutou, entre un vó de pombas e de folliñas azues con versos románticos, no «Liceo da Xuventude» e cando a vida, despois de levala e traela, e de axitar o seu esprito nas modas de fora e na reflexión do enxebre, quixo devoltala á un berce de acougo e de traballo, tornóuna á Sant-Iago. Veu, «vencida da vida», pra criar no arte á Aleixandra, a sua filla, e retornou c'un novo libro, enxebremente compostelán, criado na quentura do seu colo: «Follas Novas».

D'aquela, no trienio 1872-1875. Sant Iago exerceu un infruxo determiñante sobre a obra de Rosalía. Así a presencia da nosa cidade é vital nas suas mellores páxinas. Maormentes son os libros: «Do íntimo!» e «Da Terra» onde ten de se facer máis patente esta xurdia presencia.

Rosalía descubre alí os temas poéticos da Catedral no solpor («A Catedral», «Amigos vellos»), percorre o bosque da Condesa envolveita en lembranzas e paixóns (cicáis, «Nin ás escuras!», «Olvidémol-os mortos»), escoita no abrente os sons benzoados das campás da catedral («O toque da alba»), sofre cos picariños terecidos de frío diante das eirexas («Tembra un neno no pórtico escuro»), revóltase, en febre de dúbidas contra o mesmo ambente («Brancas Virxes»), e percura acougo nos craustros valdeiros («No craustro», «San Lourenzo»). E camiñando pol-as veiras da vila, nos «campos frescos», «antre os carballos da devesa escura, por onde o Sar vai marmurando leve», escribe a maravillosa ledicia das campias de Conxo, amorosamente odiadas («En Cornes»), e traza aquela despedida («Adiós!») que prende ainda co vento no pano de todal-as ausencias compostelán.

Inda no máis alonxado do tema santiagués «Follas Novas» está cheo das lembranzas da sua vida. Alí está o xurdio recordo folklórico de San Pedro Mártir («N'hai peor meiga»), a mulleriña que fai á pé o viaxe de Sant-Iago ó Padrón («Miña casiña, meu lar...»), o recordo infantil do pan de Sant-Iago («A probiña que está xorda»), e inda, máis lonxe, a inesquecibre lembranza do camiño que leva á Compostela («Dende aquí vexo un camiño»).

Máis tarde, cando a vida tornou á arrincala de Sant-Iago, ten de lembrar a carón dos enterros compostelán («Todas las campanas») e dos órgaos da Catedral («En los ecos del órgano»), xuntos e apreixados pol-a ausencia, todol os temas eternos da poesía na cidade santa de Galicia. I—«En las orillas del Sar» recolle a abada das suas mellores lembranzas, mesturadas de fe e de dúbidas, de degaros e de resiñación (Santa Escolástica).

Agora o seu corpo santo, repousa no Santo Domingo que ela tanto amou i-en cada recanto da cidade xurde a sua lembranza.

Porque foi santiaguesa en vida e morte. Porque ninguén como ela soupo amar e cantar á nosa cidade veñen á esta frol de cantares as suas catro mellores páxinas de Compostela.

Na Catedral

Como algún día, pol-os curunchos
do vasto tempro,
vellos e vellas, mentras monean,
silban as salves i-os padrenuestros,
i-os arcebispos nos seus sepulcros,
reises e reinas, con gran sosego,
na paz dos mármores tranquilos dormen
mentras no coro cantan os cregos.
O órgano lanza tristes cramores,
os das campanas responden lexos
i-a santa imaxe do Redentore
parés que suda sangre no Huerto.

¡Señor Santísimo: ós teus pés, cánto
tamén de angustia sudado teño!
Mais s'o pecado castigas sempre,
ó que afrixido vai á pedircho
dásille remedio.

O sol poniente, pol as vidrieiras
da Soledade, lanza serenos
rayos, que firen descoloridos
dá groria os ánxeles i-o Padre Eterno.
Santos e apóstoles, védeos!, parece
que os labios moven, que falan quedo
os uns cos outros, e aló na altura
do ceo a música vai dar comenzo,
pois os groriosos concertadores
tempran, risoños, os instrumentos.

Estarán vivos? Serán de pedra?
Aquês sembrantes tan verdadeiros,
aquelas túnicas maravillosas,
aqueles ollos de vida cheos?
Vos que os fixeches de Dios c'axuda
de inmortal nome Mestre Mateo,
xa que ahí quedáches homildemente
arrodillado, faláime de eso,
mais co eses vosos cabelos rizos,
Santo dos croques, calás... i-eu rezo.

Aquí está a Groria, mais n'aquel lado,
n'aquela arcada negrexa o inferno
cas almas tristes dos condanados,
onde as devoran todol-os demos.
De alí non podo quital-os ollos,
mitá asombrada, mitá con medo,
que aqueles todos se me figuran
os de un delirio, mortaes espeutros.

Como me miran eses calabres
i-aqueles deños!
como me miran, facendo moecas
dende as colunas onde os puxeron!
Será mentira, será verdade?
Santos do ceo,
saberán eles que son a mesma
de aqueles tempos!...
Pero xa orfa, pero enloitada,
pero insensibre, cal eles mesmos...
Como me firen!... Voume, sí, voume,
que teño medo!

Mais xa nos vidros da grande arafia
cai o postreiro
rayo tranquilo, que o sol da tarde
pousa sereno;
i-en cada prancha da araña hermosa
vives refrexos
cintileando como as estrelas
pintan mil cores no chan caendo
e fan que a tola da fantesía,
soñe milagres, finxa portentos.
Mais, de repente, veñen as sombras...
todo é negrura, todo é misterio...
Adiós alxofres e maravillas...
tras do Pedroso púxose Febo.

Coma pantasmas cruzan as naves
silbando salves e padrenuestros
vellos e vellas que á Dios lle piden,
Él tan só sabe cales remedios;
que cando o mundo nos deixa é soio
cando buscamos con ansia o ceo.

Ôs pés da Virxe da Soledade
de moitos anos nos conocemos...!
a oración dixen que antes dicía,
fixen mamoria dos meus sacretos,
para mi madre deixei cariños,
para os meus fillos miles de beixos,
pol-os verdugos do meu esprito
recei... E funme, pois tiña medo.

En Cornes

Fermoso campo de Cornes!
cando te cobres de lirios
tamén se me cobre a i-alma
de pensamentos sombrisos;
de Cornes lindo lugare,
que cruzan tantos camiños:
anque cuberto de rosas,
as rosas tamén fan guizos.

Antre as pedras, alelises,
antre os toxos, campanillas,
por antre os musgos, violas,
regos, por antre as curtiñas.
Río abaixo está o moiño,
Compostela, río arriba...
Río arriba, ou río abaixo,
todo é calma na campía.

Convidando á meditare,
soan de Conxo as campanas;
beben os bois nó teu río
i-o sol alegra a escampada.
Das tuas casas terreñas
sai fume i-os galos cantan...
Quen en tan fresco retiro
dirá que as doores fan lama!

Donde hai homes hai pesares,
mais nos teus campos, ña terra,
maxino que os hai máis fondos
cando te amostras máis leda;
porque eses tríos dos páxaros,
eses ecos, i-esas brétemas
vaporosas, i-esas frores,
na alma triste, canto pesan!

Pol-as silveiras errante
vexo unha neniña horfa
que triste vai marmurando:
—«Ña Virxe, quen rosa fora!
Porque qués ser rosa, nena?—
lle preguntei cariñosa,
i-ela contesta sorrindo:
—Porque non tén fame as rosas.

Costa arriba, costa arriba,
desandêmol-o camiño,
fuxamos de este sosego
dos pesares enemigo.
Que negro contraste forman
da natureza o tranquilo
reposo, co as ansias feras
que abaten o inxel esprito!

II

Cruceiro de Ramírez que te ergues solitario
dos Agros na espranada, antre as rosas dos campos:
o sol da tarde pousa en tí o postreiro raio
coma n-un alma triste pousa un soño dourado.

Algunha vez no estío eu ô teu pe sentada
escoito silenciosa, mentras a tarde acaba;
baixo das pedras mudas, que o teu segreto gardan
maxino que resoa o brando son d'un arpa,
música incomprensibre, que de outros mundos fala!

Tal de Memnon se oían, ô amañecer, na estatua
aqueles sons diviños que ás almas encantaban!

III

Ódiote, campo fresco,
cos teus verdes valados,
cos teus altos loureiros,
i-os teus camiños brancos
sembrados de violetas,
cuberto de emparrados.

Odiovos, montes soaves,
que o sol poniente aluma,
que en noites máis sereas
vin ô fulgor da lua,
i-onde en mellores días
vaguei pol-as alturas.

E ti tamén, pequeno
río, cal n'outro hermoso,
tamén aborrecido
és antre os meus recordos..,
Porque vos amei tanto,
é porque así vos odio!

San Lourenzo

O mirar cál de novo nos campos
iban á abrochal-as rosas,
dixen: «En ónde, Dios mío,
irei á esconderme agora!
E pensei de San Lourenzo
na robreda silenciosa.

N'algún tempo aqués vellos carballos
amostrando as suas raíces,
calvas e redondas copas
que xa de musgo se visten,
ás tristes almas falábanlles
tan soio de cousas tristes.

O alciprés que direito se asoma
do convento tras do muro
i-o lixeiro campanario
cuberto de herbas e musgo
da debesa, co cruceiro
eran cintinelas mudos.

I-aquel Cristo que no arco de pedra
abatido a frente incrina,
soyo, cal se inda no Gólgota
loitase co as agonías
ós corazóns oprimidos
resignación lle infundía.

E si dentro do craustro deserto
e ruinoso penetrabas,
nunca do olvido unha imaxen
virás no mundo máis crara,
nin de máis grande silencio
na terra vos rodearas.

No profundo da fonte escondida
medraban con libertade,
antre as silvas as violas,
antre o buxo as dixitales,
i-a morte, cal fora grata,
n'aquel deserto lugar!

E por eso ô mirar cal nos campos
de novo abrochan as rosas
dixen: En onde, Dios mío,
irei a esconderme agora!
I-ô bosque de San Lourenzo
me encamiñei silenciosa.

II

Onde estaba o sagrado retiro?
Percibín ruidos extraños
pedreiros iban e viñan
por aquel bosque apartado.
Era que unha man piadosa
coidaba ôs desamparados!

De unha ollada medín o interiore.,.
todo relumbraba branco,
cada pedra era un espello
i-o vello convento un pazo
cuberto de lindas frores.
Que terribre desencanto!

Negra sombra anubrón de repente
os meus ollos asombrados,
e máis que nunca abatida
fuxín!... Que o retiro amado
parecéume a alma limpa d'un monxe
sumerxida nos lodos mundanos.

¡ADIÒS!

¡Adiós!, montes e prados, igrexas e cam-
[panas,
¡adiós!, Sar e Sarela, cubertos de enramada,
¡adiós! Vidán alegre, muiños e hondonadas,
Conxo, o do craustro triste y as soedades
[prácidas,
San Lourenzo, o escondido, cal un niño an-
[tre as ramas
Belvís, para min sempre o das fondas lem-
[branzas,
Santo Domingo en onde canto eu quixen des-
[cansa,
Vidas de miña vida, anacos das entrañas.
E vós tamén, sombrisas paredes solitarias
que me viches chorare soya e desventurada.
Adiós, sombras queridas; adiós, sombras
[odiadas;

outra ves os vaivéns da fertuna
pra lonxe me arrastran.

Cando volver, se volvo, todo estará onde
[estaba;
os mesmos montes negros y as mesmas al-
[boradas
do Sar e do Sarela mirándose nas augas.
Os mesmos verdes campos, as mesmas to-
[rres pardas
da catedral severa, ollando as lontananzas;
mail-os que agora deixo, tal como a fonte
[mansa,
ou no verdor da vida, sin tempestás nin bá-
[goas,
canto, cando eu tornare, vítimas da mu-
[danza,
terán de presa andado na senda da disgracia!

I eu... mais eu, nada temo no mundo,
que a morte me tarda.

VI

A ESCOLA DE ROSALÍA

ROSALÍA, é, inda mellor, os temas compos-teláns de Rosalía, fixeron escola nas nosas letras. Realmente as roitas do noso florecimento literario quedan ben sinaladas ô xurdiren Pondal e Rosalía, un é o poeta humanista, o clásico, que non deixa escola, que vai exercer o seu infruxe, xa moi de lonxe, nas xeneracións literarias do novo século. En troques, a outra é o poeta folklórico, froito esgrevio do romantismo que

exerce o seu próximo infruxo sobre moitas xeneracións de poetas, deica o noso mesmo tempo.

No intre en que o xeito de Rosalía de Castro comenza á ser imitado en toda Galicia, Compostela recolle de un xeito moi craro o seu rol director no movimento literario que se estende. E son os liceos compostelán os que impoñen as modas literarias de Galicia, difundidas por todol-os rincunchos da terra cas xeneracións universitarias, e son as revistas compostelán, o máis activo axente da galeguización dos novos poetas exercida na língua, nos temas e no mesmo esprito dos poemas, frente ós infruxos, cada ves máis febles dos poetas oficiales.

De aquela xurde un núcreo de poetas popularistas, moi acaroados á técnica dos «Cantares Gallegos», que, mesturando de cote os conceptos do enxebre e do popular, crean unha poesía apicarada, de inxenua retesía campesiña. Entre eles anotaremos á Lamas Carvaxal, formado en Compostela e grande namorado da nosa cibdade, i-os compostelán Benitiño Lousada e Pérez Ballesteros, acedo sabor paisán do noso rexurdimento. Outro núcreo; compostelanísimo, d'estes tempos é o do «Ateneo León XIII», abada de universitarios i-estudosos, berce do «rexionalismo político», froito do tempo das veladas, dos Xogos Florales e das grandes revistas literarias. I-entre estes poetas temos de anotar nomes insines da nosa cencia e do noso rexurdir, limpos prestixios da Galicia do XIX, que cultivaron moitas veces a poesía como unha gala máis na sua laboura galega. Entre eles, os máis afervoados por Compostela, os constantes cantores dos novas «armas» da cibdade: Rodríguez Seoane, García Vázquez Queipo, Barcia Caballero e Don Salvador Cabeza de León que inda alenta co seu formidabre esprito mozo os nosos traballos de agora.

E inda quedan moitos nomes dos derradeiros do XIX, que ergueron as suas cantigas á groria da cibdade: Barreiro, Corzo, García San Millán, Clara Corral...

Toda escolleita eiquí ten de ser probe por incompreta. Por elo coidamos que abondarán dous exempros. Unha poesía tipo Xogo Florales, de Lamas, i-un poemiña, un pouco becqueriano, de Barcia Caballero, impresión tristeira da chuvia compostelán.

VALENTÍN LAMAS CARVAXAL

O ESPERTAR O DÍA EN CONXO

O sol que doura souto e ribeira
sai esparcindo tesouros mil,
os regos bulen pol a pradeira,
brilan as frores da primaveira,
tí solo, nena, faltas eiquí.

. . . . . .

N'estas garridas, verdes alfombras,
unha manada de brancas pombas
á beber auga vénse deter:
i-a nobre filla de un estranxeiro
a cova sua i-un monasterio
cumprindo un voto mandou facer.

N'esta ribeira, sempre garrida,
do Sar lixeiro murmulador,
fai ó convento no que Rasuida
esconsolada pasou a vida
chorando a morte do seu amor.

Conxo, que garda de estes amores
a negra historia chea de doores,
será testigo do noso afán;
as duas sombras dos namorados
que en vida foron tan acoitados
as nosas citas protexerán.

. . . . . .

Fai San Lourenzo n'esa fondura,
Belvís erguido n'aquela altura,
ó pé do pobo sospira o Sar;
a Rocha durme n'unha ladeira
baixo dos mantos de unha silveira
pensa nos anos que viu pasar.

Non sei que cousas estranas teñen
estes recordos que agora veñen
á confundirse no corazón;
en canto miro vexo poesía:
ven, miña xoia, que chega o día,
ven, meu arcánxel, que sai o sol.

Ven que te chaman os paxariños
con tenros cantos dende seus niños,
non te deteñas, ven pr'onda min,

que estes encantos da natureza
non son consolo pra esta tristeza
que sinto, nena, lonxe de tí.

XOHAN BARCIA CABALLERO

UN DIA MÁIS DE CHUVIA

(1891)

Un día máis de chuvia,
un día negro máis,
que ven á impor o negro
reino da escuridá.
A chuvia contra os vidros
azouta o vendabal,
sacudindo as pingotas
con cansado compás.
De cando en cando, a brétema
pasa do vento en áas,
deixando seus anacos
nas silvas engarrar.
Os paxariños fóronse
nos niños á acochar,
fuxindo da friaxe
cheirenta da humidá,
As froles engruñadas
caidas cara ô chan
parés que están chorando
bágoas de soedá.
Que negra é a tristura
que â i alma ven á dar
un día máis de chuvia,
un día negro máis!

VII

POETAS DE HOXE

Esta parte do noso Cancioneiriño, se non require xa comento hestórico, demanda, en troques, unha breve razón de método. Primeiro, porque decir poetas de hoxe non é decir poetas novos. E, despóis, porque precisamentes o feito de mesturar baixo aquel rubro á escritores de diversas tónicas, baixo o pretexto da sua contemporaneidade non pode ser feito sin razón que o disculpe.

Os grandes poetas da nova xeneración, pol-a indole mesma da sua poética, non exercen o seu mester sobre temas conposteláns. Recolleremos exempros que son excepción, pero, en troques Amado Carballo, Manuel Antonio, Otero Espasandín, Fermín Bouza, non poderían proporcionarnos máis que, ô sumo, lixeiras alusións á Santiago. De feito, a nova xeneración reservóu pra a prosa os temas conposteláns e así, n'este intre, debera trocarse o método da nosa selección.

Pol o demáis, inda da xeneración que media entre os poetas dos «xogos florales» i a lírica actual, non escollemos máis que algúns exempros. Faltan Eixán, Rodríguez Elías, Montero, o Marqués de Figueroa, Cavada Vázquez, Posse, e moitísimos máis. Pero esta colleita ten un senso pedagóxico e procuramos coller exempros típicos e pouco coñecidos. Non é unha antoloxía, senón un sinxelo «Cancioneiriño», ô xeito antigo, o que facemos.

Primeiramentes van n'este apartado os poemas que se refiren á hestoria da cibdade. Estes temas foron os preferidos pol-a xeneración do modernismo e retornan hoxe co cultivo do romance. Non os ordeamos de acordo ca sua tónica poética, senón co desenrolo da vida compostelán. Así escomenzamos ca gabanza do Apóstol de Rodríguez González, e seguimos cos romances de Carlomaño e das pelerinaxes, pra rematar na cántiga estudiantil do «Don Pedro Verdes». Pra que esta ordeación respondese á tónica dos autores tería de situarse á Gómez Ledo —vinculeiro da «Noite Estrelecida»— despóis de Cabanillas. Estranará cicais a incrusión de Julio Dantas. O seu romance da «Raña Santa», escrito en Galicia, revela unha arela de galeguizar o lenguaxe i-a expresión, degoiro máis patente ainda se, como fixemos, se adoita á nosa grafía. Este feito i-o galeguismo do gran lusitano xustifican que veña ô Cancioneiriño.

Siguen logo dous poemas que chamaríamos «de festa»: a «Panxoliña» de Taibo, evocadora do Nadal compostelán, e «Un novo

dia» de López Abente, que canta a festa de Galicia.

Derradeiramentes veñen os «poemas do silencio», que revelan a visión de cibdade en poetas mozos. En tres distintos xeitos desenrolan o mesmo tema Alvaro das Casas, Carballo Calero i-Euxenio Montes.

ELADIO RODRÍGUEZ GONZÁLEZ

O NOSO SANTO PATRÓN

(1927)

O noso Santo Patrón
é un santo tan modosiño,
que, con cabaza e bordón,
feito un probe pelegriño,
recorre á pé o seu camiño
predicando a redención
con palabras de aloumiño.
Anda sempre homildosiño
e por onde quer que pasa
acóllenno con benzós.
Fala no nome de Dios
e na fé de Dios abrasa
as almas i-os corazós,

. . . . . .

Non veu armado de espada
disposto pra matar mouros,
santo da barba dourada
e dos cabeliños louros,
ten a bondá na mirada
e ten o perdón na boca
e ten o mel nos falares.
Co a sua virtude troca
os penedos en altares.....
I-así de lucencias cheo
e de tanto amor en pago
colga nas portas do ceo
«o camiño de Santigo».

Camiño dos camiños
por onde en horas tráxicas ou calmas
voan paxaros-almas.
¡A eterna procesión dos caladiños!

AVELINO GÓMEZ LEDO

(1926)

LENDA DE CARLOMANO

I

Folgaba Carlomano

Folgaba Carlomano do mundo emperador,
xa todo o mundo era seu escravo, e il siñor.

Antre os liños i encaixes tranquio descansaba;
¡Todo ise mundo é meu!, qué máis quero?, pensaba.

Alférez de Deus, corrín no meu cabalo trotón
de unha banda á outra banda, de nazón en nazón.

Todal as terras ceibes de mouros eu deixei;
o tempo de folgar chegoume, e folgarei.

II

A visión

Á través da fenestra, sen moverse do leito
viu no ceo un camiño, todo de estrelas feito;

Que talmente un fato somellaba de ovellas.
brancas i-amareladas, azúes e bermellas.

Da mesma mar de Frisia, relucentes saían
e cara Hespaña, á paso, paseniño, collían.

Á unha banda deixaban Alemaña e Italia
quedábanse ô outro lado a Franza i-Aquitalia.

I-alá lonxe, moi lonxe, nas terras da Galiza
o gran fato de ovellas todo se inmobiliza.....

III

Lanzal como un piñeiro...

Unha vez no hourizonte viu bulir branca nube
e coidou se serían as azas d'un querube.

Non era, non, un anxo, que era un gran
[cabaleiro
montado n'un cabalo máis que o vento li-
[xeiro.

Cando chegou ô pazo e víuno cabod'il
xurara que non vira mociño máis xentil.

Lanzal como un piñeiro, fermoso de fa-
[ciana,
tiña non sei que cousa de forma ultramun-
[dana...

Carlomano lle dixo con respeito e amor:
quén es ti e qué me queres, moi cumprido
[siñor?

IV

Fala o Apóstolo

Eu son antr'os Apóstolos o Apóstolo Sant-
[Iago
Boanergues me chaman, pol-o trono que
[fago.

Dei por Cristo meu sangue dispois de
[perdicar
seu nome, n'isas terras onde comenza o mar.

Alí meu corpo teñen n'unha cova ente-
[rrado
quixera que alí mesmo fose meu corpo hon-
[rado.

O camiño que viñes, ben calzado d'estre-
[las,
insinate o que debes facer... seguir tras
[elas...

I-en pago ôs teus traballos pido á Noso
[Siñor,
no ceo un recantiño, na terra gran louvor.

RAMÓN CABANILLAS ENRÍQUEZ

AS POMBAS DO PERDÓN

(1925)

Dende terras de Aquitania,
senlleiro a pelengrinar,
do lume do sol runxido,
batido do vendaval,
apreixado do remorso
o corazón á sangrar,
vai, camiño de Sant-Iago,
Gaiferos de Mormaltán,
«de longas e brancas barbas,
ollos de doce mirar,
ollos gazos, leonados,
verdes como auga do mar».

Tempo da semán-maior,
da quinta feira ô serán,
acorcobado e tremente
o corpo outrora lanzal,
vella alxuba desfiada,
bordón ferrado na man,
da poeira dos camiños
cuberto o pardo almofar
traspón a Porta Faxeira
Gaiferos de Mormaltán,
que â par dos reises da Francia
en honra da caste vai.

A filo da medianoite
ás portas da catedral
envolveito en luz da lúa
e debruzado no chan,
está o vello pelengrino
vellas culpas a chorar.
Garnida de cruces d'ouro
a casulla peitoral,
a túnica de albo liño
que â lúa de prata fai,
en pé está Diego Xelmirez
alzadas ô ceo as mans.

Ô par que mouros pecados
dos beizos caíndo van,
da gracia ô sopro diviño
trocado en craro cristal,
o peito do penitente
deixa sair, á voar,
brancas pombas de miragre
que a craridade levián
atravesan en percuro
da solaina arcebispal,
onde en prisión de feitizo
ninguén de vel-as terá.
Cala o confeso n-un xordo,
derradeiro saloucar
e tende ô santo arcebispo
sóbor d'él, ollos e mans,

namentras ô vento aruman
verbas de dozura e paz:
«Sete séculos pasados
meu báculo sosterá
quen fillo da miña terra
ten de amala como nai.
Novas rosas na Galicia
a frorir comenzarán,
que os tempos serán chegados
de erguer o vello fogar.
As pombiñas de miragre
ceibes de novo, á voar,
a tua estrada de groria
no craro ceo abrirán».

—

Ano de mil novecentos
e vintecatro, ô mediar,
de ser cumpridos os días
houbo nos ceos sinal,
Cando na noite calada,
envolveitos no luar
a escura arcada aboquedes
da soláina arcebispal,
detido o paso un istante
tedes de sentir voar
as pombas do pelegrino
Gaiferos de Mormaltán,
«o vello das longas barbas,
ollos de doce mirar,
ollos gazos, leonados,
verdes como auga do mar.»

JULIO DANTAS

A RAÍÑA SANTA

(1925)

Vai romeira a Sant-Iago
Dona Isabel de Aragón
Raíña de Portugal.

En vez da fina escarlata
das suas vestes reaes,
trai un hábito de freira,
un bordón de peregrina,
os ollos cheos de lágrimas,
e vai, curvada e humilde,
pedindo esmola na estrada.

Corre o pobo dos logares
a ver pasar a raíña:
non trai andas de brocada,
non trai carroza real,
arrástrase no camiño
como unha probe mendiña,
mais —oh miragre, oh miragre!—
á cada paso que dá
sobre os seus pés nascen rosas,
e todo o chán que ela pisa
—chán sagrado da Galicia—
é un divino rosal.....

Ninguén dirá que é raíña:
non trai coroa nin manto,
e as suas telas de prata
ficáran en Portugal...
Nunca romeira máis triste,
nin probe máis probesiña,
víu terras de Sant-Iago...
E entretanto —oh maravilla!
oh maravilla da graza!—
como se ela propia fosa
unha lámpada diviña,
parece que se ilumiña
todo o ar onde ela pasa.

Ven amparada ao bordón
e casi soia na estrada..
Lirio d'oiro de Aragón,
princesa de Portugal,
onde están os teus arautos,
o teu séquito real?
Só ese frade velliño,
só esas donas de negro?
Ah, non ¡Prodixio do ceo!
ven con ela, a acompañala
unha revoada de pombas,
de pombas brancas de neve,
e tantas, tantas e tantas
que toda a estrada é un pombal!

Eis que a raíña romeira
chega, en fin, a Santiago...
Ven recebila o arzobispo
e todo o crero maior
á porta da catedral.
Debaixo do palio aberto

(Proseguirá).

Imprenta NÓS.—Hortas 10, Santiago.

A hixiene nos nenos

é a garantía da sua saúde física e moral o día de mañá.

No diario aseo dos nenos emplee o **"Jabón Sales de la Toja"**, único que ás suas altas calidades meicifiás xunta toda a finura e prefume d'un xabón de tocador.

Contribuie ô perfeito desenrolo das criaturas e evita o perigo da escrófula e o raquitísmo.

1pta PASTILLA

JABÓN LA TOJA

ÚNICO EN EL MUNDO

O Xabrón da Toxa é o mellor. Honra á Galicia no mundo enteiro

MERQUE VOSTEDE
Plumeiros RAFIUM
DE MÁIS DURA QU'OS DE PLUMA E LIMPAN MILLOR.
VÉNDENSE EN TODOL-OS ESTABRECIMENTOS DO RAMO.
ANDRÉS PERILLE --- OURENSE

Sanatorio Quirúrgico de San Lorenzo
Santiago de Galicia

De los Profesores

D. Fernando Alsina y D. Antonio M. de la Riva

CIRUJANO GINECÓLOGO

FOTOGRABADO
Si quer qu-os seus fotograbados sexan o mais perfeito posibres, convenlle envialos aos
Talleres de fotograbado ESPASA-CALPE S. A.
Ríos Rosas, 24-Apartado, 547 MADRID

A sua biblioteca non será unha biblioteca mentras non adquira as obras editadas por

NÓS PUBRICACIÓNS GALEGAS E IMPRENTA
HORTAS, 20 SANTIAGO